

ביאורים

319 המאמר החמישי - בזכויות ובחובות

מהדורת אור עציון

כל מעשי האדם שמורים אצל הקב"ה, והוא מביא את האדם למשפט עליהם, כמו שנאמר (ירמיה לב, יט): "גדול העצה ורב העלילה, אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו, וכפרי מעלליו", וכן נאמר באיוב (לד, כא): "כי עיניו על דרכי איש, וכל צעדיו יראה". המעשים הללו נרשמים ונחקקים באדם, כאשר הוא עושה מצוות, נשמתו מזדככת, וכאשר הוא עושה עבירות, נשמתו נעכרת, וכן נאמר בתורה (ויקרא ה, א' ועוד): "ונשא עוונו", "ונשא חטאו" (ויקרא כד, טו), "ואל עוונם ישאו נפשו" (הושע ד, ח), "הנפש ההיא עוונה בה" (במדבר טו, לא).

320 ואף שבני האדם אינם רואים את ההשפעה של העבירות והמצוות על נפש האדם, אצל הקב"ה הדבר גלוי, כמו שאמר ירמיה הנביא (ירמיה יז, י): "אני ה' בוחן לב חוקר כליות, ולתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו". לאחר שקבלנו זאת מפי הנביאים, ניתן לאמת זאת גם על ידי חקירה שכלית.

321 כדי להבין מדוע אין האדם מבחין בהשפעת המצוות והעבירות על הנפש, יש להתבונן בטבע בני האדם. רוב האנשים אינם מסוגלים לראות דברים דקים ועדינים בתחומים בהם אינם מבינים, ואילו מומחה באותו נושא, אודות לניסיונו וכשרונו בתחום, מבחין בהם. למשל, רוב האנשים אינם יכולים להבדיל בין מטבע מזויף למטבע אמיתי, ואילו מומחה מגלה את זיוף הכסף. וכן ברפואה, אנשים פשוטים לא מבחינים בין מחלות שונות, ואילו רופא מומחה שלמד שנים רבות יוכל לאבחן באיזו מחלה האדם חלה. כך גם באבנים יקרות, המומחה מבדיל בין אבן יקרה לבין סתם אבן נוצצת, ובערכן של האבנים השונות. הכלל הוא: ככל שהדבר עדין יותר, צריך מומחיות גדולה יותר על מנת לבחון אותו.

322 עכשיו נבין, כי בני האדם אינם יכולים לראות את הזפות של המצוות והעבירות של העבירות, כי זה דבר עדין ודק, שאין חושי האדם קולטים, רק הקב"ה, יוצר האדם, אשר ציווה על המצוות ואסר את העבירות, יכול לראות את ההשפעה שלהן על האדם.

323 נפש האדם רוחנית מאוד, היא זכה יותר מהגלגלים, שהם החומר הך ביותר בעולם (עין הקדמה - גלגלים), לכן אין אנו יכולים להבחין בהשפעת המצוות והעבירות ובשינויים שהם מחוללים, בדבר זה יכול להבחין רק מי שברא את הנפש. הנפש כה זכה ועדינה, עד שנמשלה לשמים (איוב כה, ה): "וכוכבים לא זכו בעיניו", "ושמים לא זכו בעיניו" (איוב טו, טו).

לב הדברים

'הפֶּלֶל כָּל מְלָאכָה דְּקָה, הִרְבֵּה מְמוֹמִיָּה יַעֲלֶמוּ מִן הַפִּתְאִים וַיֵּרְאוּ לַחֲכָמִים'

בכלל מהותי זה ישנן שתי נקודות: הראשונה - בעניינים הדקים קשה להבחין. אם לא למדת מלאכה או נושא מסוים, לא תמיד תוכל לשים לב להבדלים הקיימים בין פרטיה. אך יש להדגיש עוד נקודה בדברי רס"ג - מה ש'נעלם' בדרך כלל אלה ה'מומים'. כלומר, נטייתנו היא לעגל פינות ולא לדקדק. אדם הסובל מקוצר ראייה ואינו יודע זאת, אינו נזהר בכל צעד, אלא להיפך. הוא הולך בחופשיות, בבית וברחוב, ואינו מבין שכל עת עלול הוא להיתקל ולהיפצע. היעדר ההבנה במלאכה או בעניין מסוים אינו גורם לנו בדרך כלל להישמר ולחשוב פעמיים אלא להיפך, אנו חושבים ובטוחים שהמצאות היא אכן כמו שאנו תופסים אותה. הפתי שאינו בקי בהבדל בין המטבע האמיתי למזויף - בטוח כי שניהם אמיתיים. כמו כן אין הוא יודע להבחין כי האבן שלפניו אינה אבן חן אמיתית אלא חיקוי מוצלח. כך הדין במעשים הנוגעים לנפשנו אנו. אין אנו מבינים כמה משפיע כל מעשה ממעשינו על הנפש. אומנם לו היה המצב גורם שנחשוש וניזהר בכל מעשה - בסופו של דבר יצאנו ברווח. אך אין זה כך - חוסר ידיעה והבנה רק גורם לנו לעשות מעשים שמשפיעים בצורה שלילית על הנפש, מעשים שמעכירים ומכתימים אותה. מתוך ידיעת קוצר ראייתנו זו, מלמד אותנו הקב"ה מהם המעשים הפוגמים בנפש, ועלינו להיות קשובים לגילוי דעתו של הקב"ה ולנהוג במצוותיו.

המאמר החמישי - בזכויות ובחובות:

קושי ההבחנה
בדברים דקים

319 **אָמַר יְהוָה בֶּן שְׁאוּל.** אָמַר הַמְּחַבֵּר, הוֹדִיעֵנו אֱלֹהֵינוּ יִתְבָּרָה, כִּי עֲבֹדוֹת הָאָדָם אוֹתוֹ כְּשֶׁהֵם רַבִּים נִקְרָאוּ זְכוּיֹת, וְשֶׁהַמְּרוֹתָיו כְּשֶׁיִּרְבּוּ נִקְרָאוּ חֻבּוֹת, וְכִי הִכָּל שְׁמוֹר אֲצִלוֹ עַל כָּל עֲבָדָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה לב, יט): גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילָה אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פִּקְחוֹת עַל דְּרָכֵי בְנֵי אָדָם, וְנֶאֱמַר עוֹד (איוב לד, כא): כִּי עֵינָיו עַל דְּרָכֵי אִישׁ וְגו'. וְכִי הֵם פְּעָלִים יַפְעִלוּ בְּנַפְשׁוֹת וְיִשְׁיָמוּם זְכוּת אוֹ מְטָנְפוֹת, כְּאֲשֶׁר הוּא אוֹמֵר מְעוֹנוֹת, וְנִשְׂא עוֹנוֹ (ויקרא ה, א, ועוד), וְנִשְׂא חֲטָאוֹ (שם כד, טו), וְאֵל עֲוֹנֵם יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ (הושע ד, ח), הַנֶּפֶשׁ הִיא עוֹנָה בָּהּ (במדבר טו, לא). 320 **וְאִם יַעֲלֶם זֶה מִבְּנֵי אָדָם וְלֹא הִתְבָּרַר אֲצִלָּם,** הוּא גְּלוֹי אֲצִלוֹ יִתְבָּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (ירמיה יז, י): אֲנִי ה' חֹקֵר לֵב בֹּחֵן לֵב חוֹקֵר כְּלִיּוֹת, וְלִתֵּת לְאִישׁ כְּדָרְכֵּיו כְּפָרִי מַעֲלָלָיו". לְאַחַר שֶׁקִּבְּלָנוּ זֹאת מִפִּי הַנְּבִיאִים, נִיתָן לְאִמַּת זֹאת גַּם עַל יְדֵי חִקְרָה שְׁכִלִית. 321 כְּדֵי לְהִבִּין מִדּוּעַ אֵין הָאָדָם מִבְּחִין בַּהֲשַׁפְעַת הַמִּצְוֹת וְהַעֲבִירוֹת עַל הַנֶּפֶשׁ, יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן בְּטַבַּע בְּנֵי הָאָדָם. רֹב הָאֲנָשִׁים אֵינֶם מְסוּגָלִים לְרֹאוֹת דְּבָרִים דְּקִים וְעֵדִינִים בְּתַחֲמוּמִים בָּהֶם אֵינֶם מְבִינִים, וְאִילוּ מוֹמַחָה בְּאוֹתוֹ נוֹשֵׂא, אֹדוֹת לְנִיסְיוֹנוֹ וְכִשְׁרוֹנוֹ בְּתַחֲמוֹ, מִבְּחִין בָּהֶם. לְמִשָּׁל, רֹב הָאֲנָשִׁים אֵינֶם יְכוּלִים לְהַבְדִּיל בֵּין מִטְבַּע מְזוּיָף לְמִטְבַּע אֲמִיתִי, וְאִילוּ מוֹמַחָה מְגַלֵּה אֶת זִיוֹף הַכֶּסֶף. וְכֵן בְּרִפּוּאָה, אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים לֹא מִבְּחִינִים בֵּין מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת, וְאִילוּ רֹפֵא מוֹמַחָה שֶׁלֵּמַד שָׁנִים רַבּוֹת יוֹכֵל לְאִבְחֹן בְּאִיזוֹ מַחֲלָה הָאָדָם חָלָה. כִּךְ גַּם בְּאֲבָנִים יְקָרוֹת, הַמוֹמַחָה מְבַדִּיל בֵּין אֲבֵן יְקָרָה לְבֵין סֵתֶם אֲבֵן נּוֹצֶצֶת, וּבִעֲרָכָן שֶׁל הָאֲבָנִים הַשׁוֹנוֹת. הַכֹּלֵל הוּא: כִּכֵּל שֶׁהַדָּבָר עֵדִין יוֹתֵר, צָרִיךְ מוֹמַחִיּוֹת גְּדוּלָה יוֹתֵר עַל מִנֵּת לְבַחֹן אוֹתוֹ. 322 עַכְשָׁיו נִבְיִן, כִּי בְּנֵי הָאָדָם אֵינֶם יְכוּלִים לְרֹאוֹת אֶת הַזְּפוּת שֶׁל הַמִּצְוֹת וְהַעֲבִירוֹת שֶׁל הַעֲבִירוֹת, כִּי זֶה דָּבָר עֵדִין וְדֵק, שֶׁאֵין חוֹשֵׁי הָאָדָם קוֹלְטִים, רַק הַקֶּב"ה, יוֹצֵר הָאָדָם, אֲשֶׁר צִוָּה עַל הַמִּצְוֹת וְאָסַר אֶת הַעֲבִירוֹת, יוֹכֵל לְרֹאוֹת אֶת הַהֲשַׁפְעָה שֶׁלָּהֶן עַל הָאָדָם. 323 נֶפֶשׁ הָאָדָם רֹחֲנִית מְאֹד, הִיא זָכָה יוֹתֵר מִהַגִּלְגָּלִים, שֶׁהֵם הַחֹמֶר הַךְ בִּיטָר בְּעוֹלָם (עֵיין הַקְּדָמָה - גִּלְגָּלִים), לְכֵן אֵין אֲנוּ יְכוּלִים לְהַבְחִין בַּהֲשַׁפְעַת הַמִּצְוֹת וְהַעֲבִירוֹת וּבִשְׁנוּיִים שֶׁהֵם מְחוֹלְלִים, בְּדָבָר זֶה יוֹכֵל לְהַבְחִין רַק מִי שֶׁבְּרָא אֶת הַנֶּפֶשׁ. הַנֶּפֶשׁ כֵּה זָכָה וְעֵדִינָה, עַד שֶׁנִּמְשָׁלָה לְשָׁמַיִם (איוב כה, ה): "וְכּוֹכְבִּים לֹא זָכוּ בְּעֵינָיו", "וְשָׁמַיִם לֹא זָכוּ בְּעֵינָיו" (איוב טו, טו).

לֹא זָכוּ בְּעֵינָיו (שם טו, טו).

כְּשֶׁהֵם רַבִּים - כְּשֶׁמְרַבֵּה לַעֲשׂוֹתָם. **וְשֶׁהַמְּרוֹתָיו** - חֲטָאִיו. **הֵם** - הַמִּצְוֹת וְהַעֲבִירוֹת. **וְאִם** - וְגַם אִם. **הַתְּקִים** - הַתְּבַרֵּר. **בְּנִמְצָאוֹת** - בְּעֵינָיו הָעוֹלָם. **וַיִּדְמוּ טוֹבִיָּהֶם לְרַעֲיָהֶם** - קִשָּׁה לְהַבְחִין בֵּין פְּעוּלָה טוֹבָה לְרַעָה. **הִרְצִי** - חֲלַפְנוֹת מְטַבְּעוֹת. **הִקְיָאָה** - חֲכָמָה הַפְּרָצוֹף אוֹ קִרְיָה בִּכְף הַיָּד.